

РОЗДІЛ 4.
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346:330:341:1

КОРУПЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
CORRUPTION AND ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Білоусов Є. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено проблемі поширення корупційних схем у системі економічної безпеки держави. Досліджено трактування та змістовне навантаження поняття «корупція». Проаналізовано правові засади визначення корупції, заходи боротьби, взаємозв'язок між корупцією та економічною безпекою, а також негативні наслідки впливу корупції на економічну систему країни.

Ключові слова: економічна безпека, корупція, економічна система, правові засади, тіньова економіка, конкуренція, економічний сектор.

Статья посвящена проблеме распространения коррупционных схем в системе экономической безопасности государства. Исследовано трактовку и смысловую нагрузку понятия «коррупция». Проанализировано правовые основы определения коррупции, методы борьбы, взаимосвязь между коррупцией и экономической безопасностью, а также негативные последствия влияния коррупции на экономическую систему государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, коррупция, экономическая система, правовые основы, теневая экономика, конкуренция, экономический сектор.

The article is devoted to the spread of corruption schemes in the system of economic security. It was studied the interpretation and meaningful loading concept of «corruption». Also it was analysed the legal principles of definition of corruption, measures to combat, the interconnection between corruption and economic security, as well as negative consequences influences corruption on the economic system of the country.

Key words: economic security, corruption, economic system, legal principles, shadow economy, economic sector.

Існування категорії «економічна безпека» детерміноване потребою будь-якої системи, що здійснює економічну діяльність, захистити себе від цілого ряду руйнівних впливів різних процесів і явищ, що мають як ендегенне, так і екзогенне походження, з метою реалізації економічних інтересів. Загрозу економічній безпеці можна розглядати як небажаний, але невід'ємний супутник будь-якої економічної системи, що функціонує в складних умовах конкурентної боротьби – багатофакторного, динамічного, невизначеного зовнішнього середовища. Як зазначає Ю.В. Ткаченко, можливість і ступінь забезпечення економічної безпеки держави визначається її здатністю концентрувати й розподіляти наявні ресурси з метою забезпечення власної безпеки [1, с. 152–153].

Одна з найбільших загроз економічній безпеці як раз і полягає в процесі поширення корупційних схем у системі державного управління та контролю над наявними в державі ресурсами.

Сучасного визначення термін «корупція» набув у міжнародних документах. Так, у резолюції «Практичні методи боротьби з корупцією», підготовленій секретаріатом VII Конгресу ООН, у розділі «Корупція в державному управлінні» відзначається, що проблеми корупції в державній адміністрації мають загальний характер і їх згубний вплив відчувається у всьому світі [2]. У Кодексі поведінки посадових осіб, який був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 р., корупція трактується як скоєння певних дій під час виконання обов'язків, у зв'язку із цими обов'язками в результаті прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів або їх незаконне одержання всякий раз, коли має місце така дія або бездіяльність.

Таке визначення включає не тільки одержання посадовою особою матеріальних цінностей, а також її службову поведінку [2].

У Цивільній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифікованою Верховною Радою України в березні 2005 р., під корупцією розуміються прями чи опосередковані вимагання, пропонування, дача або одержання

хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабар, неправомірну вигоду, можливість мати таку вигоду або поведінку такої особи [3].

Конвенція ООН проти корупції, ратифікована Верховною Радою України в жовтні 2006 р. чітко не детермінує категорію «корупція», але в її тексті міститься перелік протиправних діянь, які відносяться до корупційних:

- підкуп національних державних посадових осіб (ст. 15);
 - підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій (ст. 16);
 - розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою (ст. 17);
 - зловживання впливом (ст. 18);
 - зловживання службовим становищем (ст. 19);
 - незаконне збагачення (ст. 20);
 - підкуп у приватному секторі (ст. 21);
 - розкрадання майна в приватному секторі (ст. 22);
 - відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23);
 - приховування (ст. 24);
 - перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 25)
- [4, с. 16].

Аналізуючи теоретико-методологічні та нормативно-правові засади визначення корупції як соціально-економічного явища, а також засади боротьби з нею, доходимо висновку, що сучасне розуміння корупції, яке надано законодавцем, не відповідає тим економічним тенденціям та реаліям, у яких власне вона проявляється. Це не просто штучне використання особою власних службових повноважень або надання окремих преференцій тим чи іншим суб'єктам суспільних відносин. Корупція, якщо її розглядати через призму економічної безпеки держави, є системним явищем, яке руйнівним чином впливає на прозорість та стабільність ринкових відносин, створюючи передумови до глибокої деструктуризації економіки та спалювання принципів

конкуренції, замінюючи їх корпоративними змовами. Насправді саме в корпоративному секторі економіки корупція проявляється найгостріше та найяскравіше, що обумовлюється обсягами ринкової присутності акціонерних підприємств. А завдяки розповсюдженню корупційних схем (головним чином, у площині концесійних відносин) відбувається небажане (часто протизаконне) використання державних та муніципальних коштів на користь та в інтересах власників великих корпоративних активів.

Як відзначає М.І. Мельник, корупція – явище динамічне: вона змінюється, реагує на зміни й пристосовується до них. Виявити корупцію досить важко, особливо якщо зосередити увагу лише на якомусь одному показнику. Тоді можна не побачити важливі чи суперечливі зміни в інших показниках. Необхідно проводити комплексний аналіз різноманітних аспектів корупції. Це є більш доцільним для того, щоб розуміти, як змінюється характер корупції [5, с. 400].

Складність детермінації корупційних проявів – одна з найважливіших проблем в українському суспільстві. Різні підходи до покарання за корупційні діяння та визначення сукупності таких діянь створюють передумови для перманентного існування корупції за часткової трансформації її форми. Як явище соціально-економічне корупція виходить за межі системи державно-управлінських відносин, а як явище правове – взагалі може охоплювати будь-які суспільні сфери, у яких дієвими особами є посадовці державних органів влади, місцевого самоврядування або публічних чи корпоративних структур. Але так чи інакше вплив корупції на економічну сферу, і зокрема на систему економічної безпеки, є визначальним. Вона не лише має негативні наслідки – вона сама по собі руйнує будь-які державні інститути, оскільки відбувається тінізація публічних функцій службовців, що призводить до появи фактично паралельної у відношенні до офіційної, напівлегальної, квазісамостійної системи управління, базисом якої є корупційні зв'язки. За таких умов про ефективність системи управління економічною безпекою не може йти мова, оскільки ресурси, спрямовані на її забезпечення в умовах корумпованої влади, будуть спрямовуватися не за призначенням, а виходячи із особистих потреб чиновників.

Корупція здебільшого виникає через те, що вищі органи влади не можуть доцільно й правильно розпоряджатися ресурсами, які їм безпосередньо не належать, а є власністю народу, який їм надав цю владу, шляхом виконання покладених на них рішень. Все це відбувається від найнижчого до найвищого рівня керівництва через незахищеність пріоритетних прав і свобод людини та громадянина як основного принципу національної безпеки [6, с. 18–25].

Взаємозв'язок між корупцією та економічною безпекою проявляється через низку негативних наслідків економічного розвитку, які в умовах глобалізації мають надзвичайно руйнівний ефект для економіки країни. Основними з наслідків корупції є такі:

1. Розширення тіншової економіки. Негативні наслідки тіншових процесів в економіці є цілком зрозумілими й не потребують додаткового доведення. Природа тіншової економіки напряму й повною мірою є похідною від корупції. Обсяги та каталізація тінізації економічної сфери є прямим віддзеркаленням ступеня інтенсивності поширення корупції на всіх рівнях влади. Тіншовий сектор дозволяє виводити фінансові та інші ресурси з легального обігу й завдяки цьому збагачує корупційну вертикаль. Що стосується системи забезпечення економічної безпеки, то в умовах тіншової економіки вона втрачає ресурси та позбавлена дієвих механізмів подолання ризиків. Найбільшого проблемою є переорієнтація цілей системи економічної безпеки із захисту легальної економіки на протистояння ризикам для тіншового сектору. Така ситуація можлива і є кінцевим етапом еволюції корупційних зв'язків, після чого відновлення нормальної економічної реальності неможливе.

2. Порушення конкурентних механізмів ринку. Конкуренція як запорука економічного розвитку держави можлива лише за умови прозорості діяльності ринкових агентів. Якщо ринкова кон'юнктура є адекватною економічним реаліям, тоді конкуренція буде розвиватися та просувати суб'єкти господарювання на якісно нові рівні розвитку інтенсивним шляхом, внаслідок якісних трансформацій. В умовах розвитку корупції економічну вигоду отримує не той, хто є по-справжньому конкурентоспроможний, а той, хто незаконно зміг отримати переваги. Це спричиняє зниження ефективності ринку та дискредитацію ідей ринкової конкуренції [7].

3. Поява неефективних приватних власників. Під час приватизаційних процесів власниками засобів виробництва стають особи, які отримали відповідні права власності через корупційні махінації. Такі власники мають за мету швидко збагачення й не приділяють належної уваги модернізації та розвитку виробничих потужностей, внаслідок чого відбувається швидке зношення основних фондів. Після цього підприємства повертаються в державну власність через процес націоналізації з мотивів недопущення погіршення соціально-економічного становища території, на якій розташовано такий промисловий об'єкт. Таким чином, корупційна схема працює й у реверсному режимі, що дає змогу виводити додаткові фінансові ресурси держави в тіншовий сектор. Негативний ефект від появи неефективних власників відчувається не одразу, але має надзвичайно руйнівні наслідки для реального сектору економіки, оскільки не лише виснажує основні фонди, а й пригальмує процеси науково-технічного переозброєння.

4. Неефективність перерозподілу та використання бюджетних коштів. Як універсальний акумуляційний фонд бюджет країни часто наповнюється таким чином, що важко отримати контроль за фінансовими потоками та перенаправити їх у тіншовий сектор. Натомість під час перерозподілу бюджетних витрат корупційні схеми відпрацьовуються максимально «ефективно». Основним із механізмів незаконного збагачення є державні закупівлі, у процесі яких майже завжди завищується реальна вартість споживаних державою товарів та послуг. Для економічної безпеки незаконний вивід фінансових ресурсів із легального обігу є надзвичайно великою проблемою, оскільки завдяки саме таким надходженням через їх частково легальну природу відбувається фінансування тіншового сектору. Крім того, надмірне завищення вартості державних закупівель спричиняє необґрунтоване зростання державних видатків та появу дефіциту бюджету.

5. Погіршення інвестиційного клімату. Прямим наслідком процесу поширення корупційних схем та неефективності розподілу бюджетних витрат є падіння довіри з боку закордонних інвесторів. Справа в тому, що розвиток економіки постійно вимагає її забезпечення ліквідними платіжними інструментами, яких в умовах однієї економіки не вистачає, що й призводить до зростання інвестиційного попиту. Але інвестори зацікавлені вкладати кошти лише у випадку стабільного та гарантованого отримання максимально можливих прибутків. За умови проникнення корупції у всі сфери державного управління економічними процесами інвестор відчуває ризик втрати грошей або штучне зменшення отримуваних прибутків внаслідок перетікання грошей із легального в тіншовий сектор. У свою чергу це призводить до падіння міжнародного іміджу країни, погіршення її політичних, економічних, соціальних і правових позицій на світовій арені.

6. Підвищення ціни за соціальні послуги, що надаються державою. Корупція як самостійна система вимагає постійного фінансового утримання. Окрім отримання певних вигод та благ внаслідок надання державних послуг шляхом порушення закону, збільшується й сама вартість цих послуг. Спочатку має місце оплата послуг, наданих за корупційними схемами, а потім – додаткова оплата ви-

годи, отриманої за результатами таких послуг. У цьому контексті завдання системи забезпечення економічної безпеки полягає в моніторингу таких проявів та реагуванні на них. Саме завдяки виявленню такого збільшення ціни послуг, що надаються державою (переважно в контексті функціонування дозвільної системи) і можна відстежити самі корупційні схеми та ліквідувати їх. Головна проблема тут полягає в усталеності корупційної схеми, її всеосяжності, проникненні на всі рівні, навіть на рівень боротьби з корупцією. У цьому випадку негативний ефект від корупції збільшується в рази.

З огляду на викладене вище стає зрозумілим, що життєво необхідно подальшого розвитку держави є протидія корупції. Це питання є важливим для суспільного прогресу, нормального життя та запобігання іншим викликам і загрозам. Потужний потенціал України в еко-

номічній, політичній, правовій та соціальній сферах дає надію на покращення антикорупційної ситуації в нашій країні [8].

У цьому аспекті система забезпечення економічної безпеки повинна бути вибудована таким чином, щоб максимально оперативна та ефективно відстежувати появу й розвиток корупційних схем. Ефективний моніторинг заснований на вдалому поєднанні економічних та соціальних індикаторів підвищить стійкість та захищеність системи, що дасть змогу в подальшому виконувати своє безпосереднє призначення. До того ж корупція – це не статичне явище, і її наступний етап розвитку – створення організованої кримінальної структури управління державою – має більш негативні та руйнівні наслідки для соціального та економічного секторів, що погрожує втратою політичної стабільності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ткаченко Ю.В. Дослідження факторів впливу на економічну безпеку промислового комплексу регіону / Ю.В. Ткаченко // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 152–153.
2. Пундей С.Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду / С.Дж. Пундей // Проблеми економічного зростання: питання доброчесності: матеріали українсько-американського семінару. – Львів, 1997.
3. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією: Міжнародний документ від 04.11.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/iaws/show/994_102.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/iaws/show/995_c16.
5. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії: [монографія] / М.І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
6. Чапран О.М. Корупція – загроза національній безпеці / О.М. Чапран // Альянс наук: матеріали V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (г. Львів, 20 березня 2009 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – С. 18–25.
7. Дудын М.М. Вплив тіньової економіки України на її економічну безпеку / М.М. Дудын // Бізнес-інформ. – 2011. – № 12.
8. Сокирко О.С. Сіра й чорна корупція / О.С. Сокирко // Український тиждень. – 2008. – № 24(33).

УДК 346.21

ГОСПОДАРСЬКА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ КОРПОРАТИВНОГО ФОНДУ ECONOMICAL LEGAL STANDING OF CORPORATE FUND

Гарагонич О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, господарського права та процесу
Академії адвокатури України

У статті аналізуються особливості господарської правосуб'єктності акціонерних товариств, виключним видом господарської діяльності яких є спільне інвестування. Досліджуються актуальні питання правового регулювання господарської діяльності корпоративних фондів, які утворюються у формі акціонерних товариств.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпоративний фонд, господарська правосуб'єктність, інститути спільного інвестування, компанія з управління активами.

В статье анализируются особенности хозяйственной правосубъектности акционерных обществ, исключительным видом хозяйственной деятельности которых является совместное инвестирование. Исследуются актуальные вопросы правового регулирования хозяйственной деятельности корпоративных фондов, создаваемых в форме акционерных обществ.

Ключевые слова: акционерное общество, корпоративный фонд, хозяйственная деятельность, институты совместного инвестирования, компания по управлению активами.

The article is dedicated to the research of the features of the economic legal standing of Joint Stock Companies whose sole economic activity is the co-investing. The main attention is paid to the current issues of legal regulation of corporate funds economic activities who's formed as Joint Stock Companies.

Key words: Joint Stock Company, corporate fund, economic legal standing, Joint Investment Institutes, Asset Management Company.

Постановка проблеми. Межі участі корпоративного фонду (далі – КФ) у правовідносинах визначаються такою їх якістю або властивістю, яка називається правосуб'єктністю. Відповідно до основних засад теорії господарського права, однією із головних ознак будь-якого суб'єкта господарювання називають господарську правосуб'єктність. За допомогою господарської правосуб'єктності КФ перетворюється на суб'єкта господарського права і стає учасником господарських відносин.

Реалізація КФ господарської правосуб'єктності характеризується певною особливістю, яка вирізняє їх серед

інших учасників відносин у сфері господарювання. Так, з 1 січня 2014 року набув чинності Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05 липня 2012 року № 5080-VI (далі – Закон про ІІІ), яким було закріплено норму про те, що законодавство про акціонерні товариства не застосовується до регулювання діяльності існуючих у формі акціонерного товариства (далі – АТ) корпоративних фондів [1]. А це може внести плутанину в діяльність цих учасників господарських відносин, адже АТ, виключним видом діяльності яких є спільне інвестування, повинні згідно із ч. 2 ст. 3 Закону про ІІІ керуватися не Законом України